

วิธีการจัดการเรียนรู้ โดยใช้ทฤษฎีหมวก 6 ใบ

1. นิยามการสอนของทฤษฎีหมวก 6 ใบ

Edward de Bono (1976 : 19) กล่าวว่า การคิดแบบหมวก 6 ใบ เป็นการสวมบทบาทการคิด ซึ่งถูกแบ่งออกเป็นบทบาทย่อย ๆ ที่แตกต่างกัน 6 บทบาทจะแสดงออกด้วยหมวกความคิดที่สีต่างกัน 6 ใบ ช่วยให้เกิดหนทางที่เป็นรูปธรรมในการเปลี่ยนความตั้งใจเพื่อก้าวไปสู่การปฏิบัติ การคิดแบบหมวก 6 ใบ เป็นวิธีการหนึ่งที่เปิดมิติแห่งการคิดให้กว้างขวางออกไปและแสดงให้เห็นว่า การคิดแต่ละแบบมีศักยภาพและข้อจำกัดอย่างไร แทนที่จะยึดติดกับความคิดแบบใดแบบหนึ่ง ว่าเป็นบุคลิกหรือเป็นตนเองตลอดไป

Edward de Bono เสนอว่า การคิดอย่างรอบคอบทุกด้าน พร้อมทั้งจะคิดได้หลายแบบในสถานการณ์ต่าง ๆ หากที่จะช่วยให้สามารถแก้ปัญหาได้อย่างแท้จริง การคิดแบบหมวก 6 ใบในแง่หนึ่งจัดได้ว่า เป็นวิธีการเพิ่มประสิทธิภาพในการคิด แต่ก็ได้เน้นให้มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านในวิธีคิดแบบใดแบบหนึ่ง แต่ได้เสนอวิธีการแบบต่าง ๆ ให้เลือกได้ โดยมีให้ยึดติดกับความคิดตนเอง แต่ให้คิดตามเงื่อนไขที่กำหนดนั้นคือ เป็นแค่การเปลี่ยนหมวกตามกาลเทศะเท่านั้น การคิดแบบหมวก 6 ใบจึงเป็นวิธีการคิดที่สามารถคิดได้หลากหลาย คิดได้หลายแง่มุมในประเด็นหรือเรื่องเดียวกัน โดยใช้หมวกสีหมวกแทนการคิด อันจะช่วยให้พิจารณาสิ่งต่าง ๆ ได้ครอบคลุม มีคุณภาพมากขึ้น และสามารถดำเนินการให้ความคิดในแต่ละด้านไปสู่เป้าหมายเดียวกันที่ตั้งไว้ได้อย่างรวดเร็ว และมีประสิทธิภาพ

ราเชน มีศรี (2544: 32) กล่าวถึงเทคนิคการคิดแบบหมวก 6 ใบว่า ผู้สวมหมวกแต่ละใบจะมีหน้าที่ในการคิดตามความหมายของแต่ละสีดังนี้

1. หมวกสีขาว : สีขาวเป็นสีที่เป็นกลางและเป็นปรนัย ผู้ใดสวมหมวกสีขาว หมายถึง ความต้องการให้ผู้อื่นบอกข้อเท็จจริง ตัวเลขหรือสถิติ

2. หมวกสีแดง : สีแดงบ่งบอกถึงความฉุนเฉียว เป็นการแสดงความคิดเห็น โดยใช้อารมณ์เป็นหลัก ผู้ใดสวมหมวกสีแดง หมายถึง ความต้องการให้ผู้อื่นแสดงความรู้สึกของตนว่าชอบ ไม่ชอบ ชื่นชม หรือตำหนิออกมา

3. หมวกสีดำ : สีดำเป็นสีของความเศร้าหมอง อันตราย เป็นการแสดงความคิดในแง่ลบ ความคิดไม่ดี เมื่อมีการสวมหมวกสีดำ คือต้องการให้ผู้อื่นบอกถึงผลกระทบ ข้อเสีย อันตรายที่จะเกิดขึ้น

4. หมวกสีเหลือง : สีเหลืองเป็นสีของแสงอาทิตย์และมองในด้านบวก แสดงถึงความคิดในด้านบวก ผู้ใดสวมหมวกสีเหลือง คือความต้องการให้ผู้อื่นบอกข้อดีประโยชน์คุณค่า

5. หมวกสีเขียว : สีเขียวเป็นสีของต้นไม้ ความเขียวขจี ความอุดมสมบูรณ์ แสดงถึงความคิดสร้างสรรค์ และความคิดใหม่ ๆ เมื่อมีการสวมหมวกสีเขียว คือความต้องการให้ผู้อื่นแสดงความคิดใหม่ ๆ ความคิดแปลกใหม่ที่เป็นประโยชน์

6. หมวกสีฟ้า : สีฟ้าเป็นสีของความเย็นและเป็นสีของท้องฟ้า ซึ่งอยู่เหนือทุกสิ่งบนโลก เป็นการแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการควบคุมและการจัดระบบ เมื่อมีการสวมหมวกสีฟ้า ผู้สวมหมวกนั้นมีหน้าที่สรุปและควบคุมการคิดของสมาชิก

2. วัตถุประสงค์ของการสอน โดยใช้ทฤษฎีหมวก 6 ใบ

นรรชต์ ผืนเขียว (2562) ได้กล่าวถึงวัตถุประสงค์ของการสอน โดยใช้ทฤษฎีหมวก 6 ใบ ดังนี้

1. เพื่อสอนให้ผู้เรียนรู้จักคิด วิเคราะห์วิจารณ์ คิดสร้างสรรค์ และมีความคิดรวบยอดจากเรื่องนั้น ๆ ซึ่งสามารถใช้สอนได้ทุกเรื่อง ทุกเนื้อหาวิชา หรือแม้แต่การปรับใช้กับชีวิตประจำวันของผู้เรียนเอง
2. เพื่อช่วยให้มนุษย์มีการคิดที่มีประสิทธิภาพ สร้างสรรค์และครอบคลุมรอบด้านยิ่งขึ้น ซึ่งการคิดแบบหมวกหกใบ เป็นวิธีคิดที่มีมุมมองแบบ “รอบด้าน” คือเน้นการคิดที่ครอบคลุมเพื่อไม่ให้เกิดการตกหล่นในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง เป็นการจัดระเบียบการคิด ทำให้การคิดมีประสิทธิภาพมากขึ้น

3. วิธีการสอน/กระบวนการสอน โดยใช้ทฤษฎีหมวก 6 ใบ

เดอโบโน (2535 : 198) กล่าวว่า หมวกทั้งหกใบ ใช้ 6 สีแตกต่างกัน คือสีขาว สีแดง สีดำ สีเหลือง สีเขียว และสีฟ้า แต่ละสีใช้แทนวิธีคิดแต่ละแบบ เมื่อนำไปใช้อาจมีปัญหาว่าจะเริ่มใช้หมวกสีไหนก่อน และใช้หมวกสีใด ต่อไป และจะใช้หมวกทั้ง 6 ใบในลักษณะใด สามารถสรุปวิธีการใช้หมวกความคิดหกใบในขั้นพื้นฐานได้ดังต่อไปนี้

1. ใช้หมวกทีละหนึ่งใบสำหรับความคิดแต่ละครั้ง เป็นการกำหนดให้ใช้วิธีคิดแบบใด แบบหนึ่งในทิศทางเดียวกันทีละครั้ง เมื่อเลือกใช้หมวกใบใดใบหนึ่งแล้ว ทุกคนในกลุ่มจะต้องสวม หมวกใบเดียวกันหมด ซึ่งหมายถึงว่า ในขณะที่นั้นทุกคนคิดไปในทิศทางเดียวกันตามหัวข้อเรื่องที่กำหนด โดยไม่ต้องคิดถึงสิ่งที่คนก่อนหน้านั้นพูดว่าอย่างไร
2. ใช้หมวกลักษณะเป็นชุด เป็นการใช้หมวกหลายใบต่อเนื่องกันเป็นชุด โดยชุดของหมวกที่ใช้ อาจเป็นแบบกำหนดไว้ล่วงหน้าหรือแบบสับเปลี่ยน ในการใช้ชุดของหมวกแต่ละครั้ง ลำดับการใช้และความคิดขึ้นอยู่กับสถานการณ์และวิธีคิดของผู้เข้าร่วมประชุม ซึ่งโดยทั่วไปแล้วจะเริ่มด้วยหมวกสีฟ้าก็ควรจบด้วยหมวกสีฟ้า
3. บุคคลแต่ละคนสามารถใช้ความคิดได้กับหมวกทุกสี ควรมีการทบทวนความหมายของสีหมวกบ่อย ๆ เมื่อสวมหมวกใบไหนก็ต้องคิดและปฏิบัติในหน้าที่ของหมวกใบนั้น
4. ฝึกให้มองทั้งด้านบวกและด้านลบ จะช่วยให้ผู้ฝึกมีทักษะในการประเมินที่ดี หากมีใครสักคนในที่ประชุมมีความคิดด้านลบตลอดเวลาอย่างเหนียวแน่น อาจถูกบอกให้ถอดหมวกสีดำออกและเปลี่ยนมาใส่หมวกสีเหลือง เพื่อให้ได้รู้จักการมองโลกในแง่ดีบ้าง

3.1 การนำเทคนิคการคิดแบบหมวก 6 ใบใช้ในการจัดการเรียนรู้

เดอ โบโน (De Bono. 1992: 18-19) ได้เสนอขั้นตอนการใช้เทคนิคการคิดแบบหมวกหกใบในการสอน ดังนี้

1. **ขั้นนำ (Lead-in)** แนะนำเรื่องที่จะสอน โดยการให้เห็นภาพประกอบง่าย ๆ หรือแสดงตัวอย่างให้เห็นกระบวนการที่จะสอน
2. **ขั้นอธิบาย (Explanation)** อธิบายว่าจะสอนอะไร ตามลักษณะพื้นฐานของ หมวกใบที่จะเลือกชี้แจงรายละเอียดเกี่ยวกับธรรมชาติลักษณะของหมวกแต่ละใบ
3. **ขั้นสาธิต (Demonstration)** สาธิตให้เห็นแสดงการใช้หมวกที่มีความสัมพันธ์กับการคิดแต่ละแบบ พร้อมกับอธิบาย แนะนำตัวอย่างคำถาม

4. **ขั้นฝึกปฏิบัติ (Practice)** ให้นักเรียนฝึกใช้หมวกคิดจากสถานการณ์ หรือหัวข้อที่กำหนดให้ โดยพยายามให้นักเรียนได้ฝึกคิดให้รอบคอบทั้ง 6 หมวก

5. **ขั้นหารายละเอียดเพิ่มเติม (Elaboration)** โดยครูกระตุ้นให้นักเรียนอภิปรายเกี่ยวกับวิธีการคิด ข้อคำถาม หรือข้อมูลที่ได้จากการใช้เทคนิคการคิดแบบหมวก 6 ใบ เพื่อหารายละเอียดเพิ่มเติม เพื่อให้นักเรียนเห็นความชัดเจนในสิ่งที่คิด ป้องกันการสับสน

6. **ขั้นสรุป (Conclusion)** ทบทวนและเรียบเรียงสิ่งที่คิด โดยเน้นประเด็นสำคัญ เพื่อให้เห็นผลที่เกิดจากการคิด สรุปกระบวนการคิด และคุณค่าของกระบวนการคิดด้วยเทคนิคการคิดแบบหมวก 6 ใบ

สมศักดิ์ สินธุระเวช (2546 : 106 - 108) ได้กล่าวถึงการนำเทคนิคการคิดแบบหมวก 6 ใบไปใช้ในกิจกรรมการเรียนการสอน ควรฝึกให้ผู้เรียนเข้าใจถึงความหมายของหมวกแต่ละสี ผู้สอนอาจให้ผู้เรียนใส่หมวกแล้วให้ตอบคำถามตามสีของหมวกที่สวมครั้งละสี หรือให้ผู้เรียนสวมหมวกคนละสีแล้วตอบคำถาม หรือสลับหมวกแล้วตอบคำถาม หรือให้ผู้เรียนตั้งคำถามเองตามสีของหมวกที่สวม วิธีการดังกล่าวจะทำให้ผู้เรียนมีความคุ้นเคยและเข้าใจความหมายของหมวกแต่ละสีได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้การนำเทคนิคการคิดแบบหมวก 6 ใบ อาจแบ่งเป็น 2 ลักษณะ ดังนี้

1. การใช้ส่วนตัว

1.1 **ใช้ในการคิดแบบใดแบบหนึ่ง หรือเปลี่ยนการคิด** เช่น ผู้สอนอาจจะแนะนำผู้เรียนว่า ถ้าเกิดทัศนคติในทางลบต่อข้อเสนอของเพื่อน ๆ ผู้เรียนอาจจะเปลี่ยนไปสวมหมวกสีเหลือง หรือในขณะที่ประชุมถ้ามีความรู้สึกชื่นชม สนับสนุนความคิดที่เสนอมานาน อาจจะทำให้มีความคิดคล้อยตาม การสวมหมวกสีดำจะทำให้เกิดความระมัดระวังในระหว่างการคิด ถ้าต้องการเห็นมุมมองใหม่ ควรจะสวมหมวกสีเขียว

1.2 **ใช้ในการสนทนา** ผู้สอนอาจแนะนำผู้เรียนในระหว่างที่มีการสนทนา การนำหมวกสีต่าง ๆ มาใช้ จะทำให้เปลี่ยนการคิด เช่น ผมอยากจะขอการคิดหมวกสีขาวจากคุณ คุณมีข้อมูลอะไรบ้าง ขอให้ถอดหมวกสีเหลืองแล้วเปลี่ยนเป็นหมวกสีดำ ต่อไปให้ใช้หมวกสีฟ้า เพื่อเสนอขั้นตอนในการแก้ปัญหา

1.3 **ใช้ในการเขียนรายงาน** การนำหมวกแต่ละสีมาเรียงลำดับเพื่อการเขียนรายงาน จะทำให้การนำเสนอเป็นที่น่าสนใจ

1.4 **ใช้ในการตรวจสอบรายงาน** เพื่อให้เกิดความสมบูรณ์ เช่น รายงานฉบับนี้ไม่มีหมวกสีเขียวเลย หมวกสีดำน้อยไปหน่อย

2. การใช้ในยุทธศาสตร์การจัดการเรียนรู้

2.1 **ใช้ในการกำหนดทิศทางการคิดของกลุ่ม** แนวทางนี้คือการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ให้ผู้เรียนทำงานเป็นกลุ่ม มอบหมายโครงการให้ผู้เรียนทำ หรือกำหนดเป้าหมายแล้วให้ผู้เรียนคิดโครงการเอง ในการวางแผนดำเนินงาน สมาชิกในกลุ่มจะต้องระดมสมอง เพื่อให้ทุกคนได้ร่วมกันคิด การนำหมวกแต่ละสีมาใช้เพื่อให้ทุกคนคิดไปในทิศทางเดียวกัน ประธานของกลุ่มจะต้องให้สมาชิกสวมหมวกสีเดียวกัน เช่น ในการแก้ปัญหาที่ได้รับมอบหมาย ประธานอาจเริ่มด้วยหมวกสีฟ้า หมวกสีขาว สีดำ โดยยึดหลักการดังนี้

2.1.1 ภายใต้งैอนไขของหมวกแต่ละสี ทุกคนในกลุ่มต้องใช้ความคิดไปในทิศทางเดียวกัน มุ่งไปที่เนื้อหาไม่ใช่ต่างคนต่างคิดเรื่องนี้

2.1.2 ความคิดที่แตกต่างกัน แม้ว่าจะตรงกันข้ามก็ตาม สามารถนำมาคิดไปพร้อม ๆ กันได้

2.1.3 บทบาทของหมวกแต่ละสี ทำให้เกิดการมองไปในทิศทางเดียวกัน เช่น หมวกสีเหลือง และ หมวกสีดำ เป็นความพยายามร่วมกันที่จะค้นหาประโยชน์และอุปสรรค ไม่ใช่หันหน้าเข้ามาต่อสู้กัน สิ่งนี้ ผู้สอนต้องติดตามการใช้หมวกของแต่ละกลุ่ม เพื่อนำไปสู่การปรับปรุงการทำงานของกลุ่ม

2.2 ใช้ในการพัฒนาทักษะการคิดตามสีของหมวก ผู้สอนจะต้องเตรียมการจัดทำใบงาน ในการสอน แต่ละครั้งสอดแทรกไว้ในแผนการสอน ใบงานนี้จะระบุสีของหมวกไว้ท้ายคำถาม หรือเขียนภาพหมวก หรือมี เฉพาะคำถามก็ได้ และในแต่ละใบงานพยายามตั้งคำถามให้ได้ครบทุกสีของหมวก

สุนันทา สายวงศ์ (2544 : 6 - 7) ระบุถึงขั้นตอนการจัดการเรียนรู้ด้วยเทคนิคการคิดแบบหมวกหกใบ ดังนี้

1. **ขั้นเตรียม** แบ่งนักเรียนออกเป็นกลุ่ม ครูแจ้งจุดประสงค์การเรียนรู้ให้นักเรียน ทราบ
2. **ขั้นนำเข้าสู่บทเรียน** ใช้ภาพ แผนภูมิเกม ที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหา นำมาสนทนา ซักถาม
3. **ขั้นดำเนินการสอน**

3.1 **ขั้นรวบรวมข้อมูล** โดยใช้หมวกสีขาว ครูเสนอสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหา โดยใช้ กรณีตัวอย่าง เช่น นักเรียนแต่ละคน ใช้หมวกสีขาวรวบรวมข้อมูลจากการศึกษากรณี ตัวอย่าง

3.2 **ขั้นกำหนดปัญหา** โดยใช้หมวกสีฟ้า นักเรียนใช้หมวกสีฟ้าสรุปปัญหาที่พบจากการศึกษา กรณีตัวอย่าง

3.3 **ขั้นเสนอทางเลือก** โดยใช้หมวกสีเขียว นักเรียนเสนอทางเลือกในการแก้ไขปัญหา ซึ่งเป็นทางเลือกที่หลากหลายและเป็นไปได้

3.4 **ขั้นตัดสินใจเลือกทางเลือก** โดยใช้หมวกสีเหลือง สีดำ และสีแดง

3.4.1 นักเรียนใช้หมวกสีเหลืองเพื่อบอกข้อดีและประโยชน์ของทางเลือก และใช้ หมวกสีดำมองหาข้อบกพร่องและผลกระทบ

3.4.2 นักเรียนตัดสินใจเลือกทางเลือก

3.5 **ขั้นวางแผนและกำหนดขั้นตอนการปฏิบัติ** นักเรียนร่วมกันอภิปรายโดยใช้หมวกสีฟ้า นำทางเลือกที่ตัดสินใจมาวางแผน กำหนดขั้นตอนการปฏิบัติ

4. **ขั้นสรุป** ตัวแทนกลุ่มสรุป ครูเพิ่มเติมในประเด็นที่บกพร่อง

5. **ขั้นประเมินผล** ประเมินผลจากการตอบคำถามของนักเรียน การเสนอรายงาน การตรวจใบงาน และการสังเกตพฤติกรรมของนักเรียน

5. อุปกรณ์ที่นำมาใช้ในการสอน

หมวก 6 ใบ ได้แก่ หมวกสีขาว หมวกสีแดง หมวกสีดำ หมวกสีเหลือง หมวกสีเขียว และหมวกสีฟ้า

6. การวัดและประเมินผลการสอน โดยใช้ทฤษฎีหมวก 6 ใบ

- การสังเกตพฤติกรรมขณะใช้เทคนิคหมวกหกใบ
- การตั้งคำถามและตอบคำถามของผู้เรียน
- การสรุปประเด็นหรือแก้ปัญหาเรื่องที่กำหนดให้
- การทำแบบทดสอบผลสัมฤทธิ์หลังเรียน

7. ประโยชน์ของการสอน โดยใช้ทฤษฎีหมวก 6 ใบ

ศิวพงษ์ สารรัตน์ (2559) ได้กล่าวถึงประโยชน์ของการสอนโดยใช้ทฤษฎีหมวก 6 ใบ ไว้ว่าดังนี้

1. ช่วยให้ทุกคนโฟกัสเรื่องราวแต่ละเรื่องไปในทิศทางเดียวกัน ซึ่งจะช่วยเพิ่มพลังความคิดมากยิ่งขึ้น
2. ทำให้ผู้ร่วมระดมความคิดทุกคน สามารถใช้หมวกแต่ละสีได้ครบทุกสี แทนที่จะคิดแต่เพียงสีเดียวด้านเดียวตามปกติ
3. ทำให้สามารถจัดลำดับการระดมความคิด ให้เหมาะสมที่สุดกับหัวข้อ
4. ป้องกันมิให้เกิดการโต้เถียงกันไปมาในที่ประชุม เพื่อฝ่ายต่าง ๆ จะได้สามารถร่วมกันคิดอย่างสร้างสรรค์
5. ช่วยให้เราจัดระบบความคิดได้ดี ทำให้ใช้ความคิดได้อย่างเต็มที่ และยังช่วยให้มองการคิดได้อย่างครอบคลุมและรอบด้านมากขึ้นด้วย
6. เป็นการแยกทิวออกไป และปล่อยความคิดให้มีอิสรภาพที่จะคิดได้อย่างเต็มที่
7. ช่วยให้ผู้เรียนพยายามคิดให้รอบคอบทั้งจุดดี จุดด้อย จุดน่าสนใจและความรู้สึกที่มีต่อสิ่งนั้นๆ แทนที่จะคิดด้านเดียวหรือรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง

บรรณานุกรม

- เดอโบโน เอ็ดเวิร์ด. (2546). *หมวกหกใบคิดหกแบบ Six Thinking Hats* (พิมพ์ครั้งที่ 6). สำนักพิมพ์ซานซาลา.
- นรรจ์ชต์ ผืนเชียร. (2562, 22 เมษายน). *ทฤษฎีหมวก 6 ใบ* กับการส่งเสริมให้นักเรียนคิดวิเคราะห์แยกแยะ. ทรูปลูกปัญญา. <https://www.trueplookpanya.com/blog/content/72770/-teaartedu-teaart->
- ราเชน มีศรี. (2544). *การพัฒนาทักษะการคิดด้วยเทคนิคหมวก เพื่อการคิด 6 ใบ*. เดอะมาสเตอร์กรุ๊ป แมเนจเม้นท์.
- ศิวพงษ์ สาระรัตน์. (2559). *การพัฒนาบทเรียนบนเว็บ โดยใช้เทคนิคการสอนหมวกหกใบร่วมกับสแคฟโฟลด์ที่ส่งเสริมทักษะปฏิบัติ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น* [ปริญาครุศาสตรมหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์]. มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.
- สุทธาทิพย์ จันทิมางกูร. (2553). *การศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสังคมศึกษา และการคิดอย่างมี วิจารณญาณ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ด้วยการจัดการเรียนรู้โดยใช้เทคนิคการคิดแบบหมวกหกใบ* [สารนิพนธ์มหาบัณฑิต]. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.